

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

April 2011: Stockkniv från vindragarna

Carl Magnus Andersons stockkniv.
Foto: Göran Sehlstedt, Stockholms stadsmuseum

Vindragarlaget utanför Stora hoparegränd i Gamla stan.
Foto: Stockholms stadsmuseum

Denna månads föremål anknyter till en kategori transportarbetare som idag är nästan bortglömda, men som under lång tid tillhörde huvudstadens mest aktade och privilegierade. Föremålet ifråga är så kallad stockkniv och yrkesgruppen det handlar om är vindragarna, verksamma i Stockholm från 1600-talet fram till 1900-talets början.

Vindragarna

Vindragarna själva hävdade sitt ursprung till 1400-talet och de ”retta stadens dragara” som skötte transporter av öl och vin inom stadens gränser. De blev ett eget skrå under 1600-talet och hade under långa tider ensamrätt till ”Winers upptagande utur Fartygen och nedkulrande wid Skiepsbron”. I vindragarnas arbetsuppgifter ingick transport av inte bara vin och sprit, utan även andra former av vätskor såsom olja, mineralvatten och fotogen. Man mötte upp båtarna vid hamnen men befattade sig aldrig med lossning i lastrummen – det var hamnarbetarnas göra. Istället togs godset emot ”vid relingen” för att sedan transporteras vidare ut i staden.

Förutom att ”dra” vin och andra vätskor var vindragarna även inblandade i lagring, beredning och tappning av vin och starkvin. Denna hantering blev med tiden en allt viktigare inkomstkälla och vindragarna skaffade sig från 1800-talets mitt egna lager- och tappningskällare runt om i Gamla

Stan.

Sidoinkomsterna från källarverksamheten bidrog till att vindragsskrået kunde fortsätta att fungera i traditionella former även efter att skråtvånget upphävdes 1846. Det framstod dock alltmer som en anakronism och när även vindragarnas privilegier avskaffades fick de än svårare att hävda sin ställning i konkurrensen med de fackligt organiserade hamnarbetarna. Det verkliga dråpslaget blev det statliga alkoholmonopolet som infördes 1917 och som innebar att den privata vinimporten nästan helt upphörde. Vindragarna höll ut till 1930 då de som den sista fungerade skråsammanslutningen i Sverige upplöstes.

Vindragarlaget och dess härbärke.

Basen för vindragarnas verksamhet var vindragarlaget, ett fast arbetslag enligt traditionen bestående av 17 man och ledda av en ålderman. Då vindragarna av hävd ställt sig utanför all facklig organisation byggde deras överlevnad på en stark känsla av socialt ansvar inom gruppen. Från en gemensam kassa tog man pengar till pensioner, änkepensioner, sjuklön och begravningshjälp. Vindragarnas samlingspunkt var härbärgen, en lokal där man infann sig före och efter arbetsdagen, där man kunde inta måltider och där åldermannen och dennes hustru hade sin bostad. Från 1818 fram till vindragarlagets upplösning var härbärgen beläget vid Stora Hoparegränd 6 i Gamla Stan. Fastigheten köptes 1923 av samfundet S:t Erik och härbärgen som ligger på första våningen har kunnat bevaras intakt. Idag ägs fastigheten av Stadsholmen medan Stadsmuseet äger de lösa inventarier som fortfarande finns på plats i härbärgen. Således har en unik skråmiljö överlevt mitt i centrala Stockholm.

Stockkniven

Vindragarnas varierande arbetsuppgifter gjorde att de utnyttjade en rad olika redskap i sin verksamhet. Det kanske allra viktigaste var dock stockkniven, vindragarnas universalredskap som tillsammans med sugaren (som användes för att suga upp och ta prover på vätskor) också ingick i deras emblem. Stockkniven var i regel en stor kniv med grovt järnblad. Den kunde användas till allt från att slå upp lock på tunnor och lådor till att skrapa bort lack och etiketter från flaskor. Vanligtvis bar vindragaren en slida med plats för två stockknivar, en större och en mindre.

Den stockkniv (SSM 68 453) som utgör denna månads föremål tillhör den förra kategorin. Den är 34 cm lång och försedd med ett mycket grovt blad som är betydligt bredare än det rundsvarvade skaftet. Bladet är slätt på ena sidan och har grova räfflor på den andra. Kniven tillhör inte de bevarade inventarierna från härbärgen på Stora Hoparegränd, utan är ett nytt förvärv som skänktes 2011 till Stadsmuseet av Lars Brumér. Den har tillhört hans farfars far, vindragaren Carl Magnus Anderson (1832-1882). Denne arbetade i Stockholm och bör således ha varit knuten till vindragarlaget i Gamla Stan. På så sätt utgör kniven ett spännande nytillskott till Stadsmuseets samlingar och bidrar till vår kunskap om en nu försvunnen, men tidigare mycket betydelsefull verksamhet.

Petter Smedberg, Antikvarie

Litteraturtips

Alf Nordström: Vindragarna (Nordstedts 1975)

Björn Hallerdt: Vindragarlaget (Stockholms stadsmuseum & Samfundet S:t Erik 2004)